

Louis Paul Boon

Boontje's reservaat

Verzameld werk [deel II]

Teksteditie en nawoord

Kris Humbeek (*wetenschappelijke leiding*)

Britt Kennis (*coördinatie*)

Ernst Bruinsma

Taana Peeters

Matthijs de Ridder

Tom Sintobin

Yves T'Sjoen

Liesbeth Vantorre

Sara Verbeek

Uitgeverij De Arbeiderspers · Utrecht · Amsterdam · Antwerpen

De uitgave van het *Verzameld werk* van Louis Paul Boon komt mede tot stand met de steun van de Vlaamse minister van Cultuur, Jeugd, Sport en Brussel, de Provincie Oost-Vlaanderen, het Vlaams Fonds voor de Letteren, de Universiteit Antwerpen en de Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal- en Letterkunde. Deze uitgave is mede mogelijk gemaakt door productiesubsidies van het Vlaams Fonds voor de Letteren en een bijdrage uit het door het Prins Bernhard Cultuurfonds beheerde R. O. van Gennep Fonds.

Universiteit
Antwerpen

Copyright © 1954/1957 erven Louis Paul Boon, Erembodegem
Copyright teksteditie en verantwoording © 2012 L. P. Boon-
documentatiecentrum (Universiteit Antwerpen/ISLN) en Vakgroep
Nederlandse Literatuur en Algemene Literatuurwetenschap
(Universiteit Gent)
Copyright nawoord © 2012 L. P. Boon-documentatiecentrum
(Universiteit Antwerpen/ISLN)

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar
gemaakt, door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke
andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van
BV Uitgeverij De Arbeiderspers, Franz Lisztplantsoen 200, 3533 JG
Utrecht. *No part of this book may be reproduced in any form, by print, photoprint,
microfilm or any other means, without written permission from BV Uitgeverij
De Arbeiderspers, Franz Lisztplantsoen 200, 3533 JG Utrecht.*

Omslag: Steven van der Gaauw

Foto omslag en foto p. 389: collectie erven Louis Paul Boon,
Erembodegem © Het Laatste Nieuws en erven Brulez

ISBN 978 90 295 7614 7 / NUR 301

www.arbeiderspers.nl
www.lpbooncentrum.be

Inhoud

Boontje's reservaat 1	7
Boontje's reservaat 2	83
Boontje's reservaat 3	171
Boontje's reservaat 4	245
Boontje's reservaat 5	321

Nawoord	391
Tekstverantwoording	461
Bibliografie	477
Noten	479

Inhoud

RESERVAAT 13

in een wereld van barbaren 13

wie is barbaar? 14

kramiek trekt de streep 15

'den laetsten hoeck' 17

DE SCHIM VAN GUSTAAF VERMEERSCH 20

STAD BRUSSEL EEN OERWOUD 31

dat grauwe ding ginder 31

naar brussel 32

zwart eiland 33

het werk van de akker 34

cité 35

maandagmorgen in de cité 36

avenue de tervueren 37

receptie 38

4 beroeste nagelen 39

bericht-avis 41

leger des heils 42

ik zal u loven op de cither 43

zaal van dijck 45

bobino 46

neonlicht 47

la pucelle d'or 49

werkbours 50

de andere bours 51

boma boma 53

hondenpaleis 54

grootwarenhuis 55

DE ZON 58

onmacht 58

bitterheid 59

argeloosheid 59

straatstenen 60

grens 61

trap 62

schijn 63

daken 64

bevoegdheid 65

stad 66

drek 67

zon in zakken 68

schoonheid 69

boekenzon 70

christus 71

café 72

rok 73

kermiszon 74

vlieger 75

kerk 76

verte 77

diepte 78

techniek 79

zelfzucht 80

werk 81

'Wij kunstenaars zijn in de huidige samenleving slechts de gebroken kruik'

VINCENT, BRIEF 579 AAN THEO

in een wereld van barbaren

Ginder in zijn huurkazerne in brussel, verre van de kapellekensbaan en al die andere dingen waarover ge schrijft en schrijft, zit mossieu colson van tminnesterie en neemt hij de pen in de hand: mij schijnt het of weer een hoofdstuk in uw leven gaat afgesloten worden... wij allen, uw helden, hebben een rol gespeeld in dat leven en zijn op de een of andere manier tot een besluit, een resultaat gekomen – een besluit dat er eigenlijk geen is, en een resultaat dat er al evenmin een is – en alleen aan het einde van uw laatste boek zullen we tot een definitief besluit komen. Of ook niet? Zullen wij aan het einde van uw laatste boek weer even ver staan als in al uw andere boeken? Zal ook het einde van uw laatste boek een blinde muur zijn, waaraan wij staan en tasten en geen uitweg vinden? Doch om het even... wij hebben u allen verlaten, u en uw kapellekensbaan – wij zijn ze ontvlucht, gelijk tippetotje, wij hebben ze vrijwillig verlaten gelijk de kantieke schoolmeester en tolfpoets, of we zijn er uit bittere noodzaak weggegaan gelijk johan janssens. En waarom? omdat we steeds ergens elders willen zijn, dan waar we zijn? omdat goethe gezegd heeft: daar waar men niet is, daar is het geluk? Neen, neen, want wij zoeken niet zozeer het geluk, wij zoeken ons veel meer een uitweg in deze ten ondergaande maatschappij, waarin de techniek, de wetenschap in doosjes, het alleenzaligmakend dogma en het fascisme hoogtij vieren. Ik voel het einde van een hoofdstuk in uw leven naderen, want ge hebt gezocht en niet gevonden, en ge kunt niet blijven zoeken zonder vinden: eenmaal moet ge stilstaan en u afvragen op welke verkeerde weg ge u bevindt... eenmaal moet ge ons, uwe helden, wat rust gunnen om de afgelegde weg te overschouwen. En ondertussen, waar we haast vergeefs geworsteld hebben tegen het alleenzaligmakend geloof, de wetenschap in doosjes, en het fascisme dat sterker is dan ooit – want het fascisme werd door iedereen bevochten, en nu is iedereen precies fascist aan

het worden – ondertussen werden wij verspreid en uit elkaar geslagen. Wij hebben steeds gezegd: wacht tot later, wacht tot na de oorlog. En nu is de oorlog voorbij en voeren wij niets uit van wat wij ons hebben voorgenomen – wij ontdekten dat geld en god en braaf-zijn en eerzaam-leven slechts schijnwaarden waren – wij ontdekten dat het immer en altijd onze soortgenoten zijn die de gebroken potten betalen, en dat het immer een ander soort van mensen zijn die terug het bewind in handen nemen. Altijd moet het bewind opnieuw in handen worden genomen, door een ander soort mensen. Wij staan machteloos tegenover de wereld om ons heen, die het fascisme overwonnen heeft, en fascistischer dan ooit is geworden: wij zijn enkelingen, in een wereld van barbaren.

wie is barbaar?

Wij enkelen, in een wereld van barbaren. En wie zijn dan die enkelen? zij zijn alle mensen ter wereld. Vijftig jaar geleden waren on-dine en oscarke de enkelen... on-dine en oscarke en boone met zijn grote moustache, en ook zijn zoontje de kleine louis boone, en overigens allen die de lange rij der iste vuile huizen en de kapellekens-baan bevolkten. Allen waren het enkelen in een wereld van barbaren. En wie zijn dan de barbaren? Zij eveneens, zij allen... want 50 jaar geleden was on-dine een barbaarse vrouw, die haar jongen en haar man en haar broer valeer, en ook de kleine louis boone zelf, heeft gejudast en gepest, en het beetje brood uit de mond dierf benijden. Allen samen zijn zij barbaren, en staan zij alle enkelingen naar het leven. Allen samen maken zij deze wereld van dag tot dag fascistischer: men steunt zich slechts op onze democratische wetten als het er om gaat antidemocratische, dictatoriale en fascistische gedachten (neen, daden) te verrechtvaardigen. En ondertussen worden onze boeken verboden, en is op onze vergaderingen geheime politie aanwezig.

Wij zijn vertrokken van de gedachte, dat alleen het kleine kostbare ogenblik telt... een ogenblik van wat vreugde, van wat vrijheid, van wat schoonheid, van wat geluk: daarom en daarom alleen zijn we hier, dat en dat alleen maakt ons het leven waard om geleefd te worden. Doch wij hebben al dadelijk aan den lijve ondervonden hoe het kleine kostbare ogenblik ons ontrukkt wordt, en

hoe verbeterd wij er om moeten vechten midden deze wereld van barbaren.

Wij allen, midden deze wereld van barbaren. Want de streep is niet te trekken: nu eens is deze een enkeling en dan weer een andere. Nu eens is de enkeling een kleine man, een boontje, en dan weer is het een geheel volk... ja, nu eens behoort mijn vijand, kramiek, tot de wereld van barbaren die op mij aanrukt en mij vertrappen wil alsof ik een rat ben... en dan weer is kramiek zelf de rat, en wordt hij door de barbaren nagezeten. Aarzelend en twijfelend en onzeker pen ik dit neer – want wie zeker van zijn stuk is, wie een man van de daad is, wie weet wie zijn vrienden zijn en wat zijn uiteindelijk doel is, wie zeker van zijn stuk zijn doel veroverd, dat is een barbaar. Vijftig jaar geleden was meneer derenancourt van tkasteel, directeur der garensfabriek de filature en chef der politie, een barbaar. En ondine, die op een kamertje boven het café der 1ste vuile huizen hokte, was een even grote barbaar. En haar broer valeer, terugkerend van het front, naar huis kerend en zich nergens thuis voelend, was een enkeling. Een kleine enkeling in een ontzaglijke wereld van barbaren. Doch hij wist dat zelf niet, hij voelde binnen in zich een soort spijt, een vage triestigheid, een gevoel alsof men hem met het een of ander had tekort gedaan... maar hoe zou hij dat kunnen uitleggen hebben? Hij kwam terug van het front en voelde zich niet thuis in die wereld van barbaren – en wat deed hij? Ha, ook hij werd een barbaar. Enkeling zijnde, achterna gejaagd door de horde der barbaren, sloot hij zich aan bij de horde en rende hij de ratten van enkelingen achterna... vertrapte hij de ratten der enkelingen, en vertrapte hij dus zichzelf. Hij stapte mee op in de horde van al deze gemechaniseerde, gecultiveerde, gelovige, wetenschappelijke, hygiënische en fascistische barbaren.

kramiek trekt de streep

Wij verheffen daartegen onze stem – maar ondertussen maken de barbaren ruzie onder elkander, wie onder hen het vlugst, het meest rationeel, wetenschappelijk en fascistisch zal kunnen optreden... en hoe luider wij onze stem daartegen verheffen, hoe luider zij ook onder elkaar ruzie maken. Zij staan op over gans de aarde, vervul-

len de aether met hun lange en ultrakorte golven, met het geronk hunner motoren, het ratelen hunner moordtuigen. En de kinderen – kinderen van deze tijd – hangen er omheen, en weten aan het geronk welk merk en jaartal van motor het is, horen aan de ontplofing welk soort bom het is. En daartussen leven wij, teruggedrongen in ons hoekje... teruggedrongen naar ons reservaat, waarin wij wat stilte willen bewaren, wat schoonheid, wat menselijkheid.

Wij stonden op en vroegen stilte, maar in het geraas van een wereld waarin barbaren meester zijn, hoorde men dit niet – en hoe hoger wij de stem verheften, hoe intenser zij hun lawaai opvoerden – en hoe dieper wij ons terugtrekken, hoe meer zij hun luidsprekers openzetten. Want onze kleine menselijke stem stoort eigenlijk hun geraas (in een eeuw waarin men niets te zeggen had heeft men de luidspreker uitgevonden, zei bernard shaw) en zij maken al dat lawaai omdat zij menen ons daarmee een plezier te doen.

Allen werden wij verdrongen door volk dat geen volk van ons slag is, en dat wij reeds tot in den treure hebben beschreven. En waarom dan tussen hen blijven wonen, en over hen blijven schrijven met woorden van schamperheid en spot – zij zijn toch doof en horen het niet, zij hebben toch een olifantenvel waarop al uw pijlen breken. En waarom dan wilt ge weeral en voor de zoveelste keer de laatste der mohicanen zijn? waarom speelt ge heel alleen nog steeds de heldenrol, en wilt ge de moedigste, de eerlijkste en de dapperste zijn? waarom wilt ge heel alleen sneven, met de vlag in de hand? En een dag waarin ge hen waart ontvlucht om wat vrijheid te genieten, wat rust, wat kleine stille vreugde, hebt ge ontdekt dat alleen nog een reservaat u helpen kan. En gelijk een dief die rondsluip in de nacht, sluip ge nu doorheen uw huis dat ge verlaten wilt. Gelijk de laatste soldaat die op zijn post was gebleven, en nu eveneens deserteren gaat, staart ge alle vertrouwde dingen aan: de straatstenen, waarover de eerste socialisten zijn gegaan, met hun houtenklompen-muziek en hun eerste rode vlag: de straatstenen, waar oproer en twist en tweedracht is geweest, en klompkensbal en kermis, en alle soorten vreemde soldaten. Stil en zwijgend staart ge dat aan, vanachter uw raam: gaat ge de vlag laten vallen, uw masker van held wegwerpen, en ginder ver Buiten het leven gaan leven? gaat ge dit alles gewoon laten stikken, er u

van afmaken, er een streep onder trekken, al zeggend: amen en uit?

En kijk, op dat ogenblik komt kramiek binnen – kramiek, de enige die temidden de barbaren is gebleven, en steeds blijven zal... kramiek, het beeld van de mens die zich aanpast, die zich steeds wendt en keert en draait naar elke wind, die in lange wentelende zinnen spreekt welke nooit eens iets Definitief zeggen... kramiek, vooral, op wiens lippen de slogans bloeien, en er gelijk rijpe vruchten aan ontvallen: voor vrijheid en welstand, voor arbeid en zege, voor outer en heerd, voor god en vaderland, voor vorst en worst en nog iets anders dat mij toevallig niet te binnen schiet – haja, voor de ziel van 't kind. En hij komt binnen, kramiek, en merkt niet hoe ge alle papieren holderdebolder in een mand propt en uw post verlaten gaat. Weet ge wat er aan uw laatste boek ontbreekt? vraagt kramiek... ik heb zeer aandachtig de kritieken gelezen, en naar mijn bescheiden mening hebben zij wel geen ongelijk: wat in uw boek ontbreekt schijnt mij dat alles te zijn, wat er teveel in is.

En uw papieren in de mand proppend, zegt ge tot kramiek: zo is het en niet alleen dat er in mijn boek een teveel is, maar tevens dat de schrijver-zelf er teveel is: trekt gij gerust in mijn plaats een streep eronder, en zeg dat ik er goddank mee opgehouden heb, en voeg er nog een schone slogan en een zedeles aan toe, bijvoorbeeld... Maar kom, ge weet zelf best genoeg wat het worden moet: iets van Niets. En maak hen mijne groeten over.

'den laetsten hoeck'

Daar op de kapellekensbaan is het feest – feest voor het een of ander dat heil en zegen en lawaai meebrengt: het feest van de heilige hemelvaart van de gevallen helden van de slag der juterbugs, het feest van het steeds maar oorverdovender lawaai waarin een woord van menselijkheid niet meer wordt gehoord, het feest der reactiemotoren en der waarden die geen waarde meer hebben: het feest der barbaren, die getriomfeerd hebben.

En ge muist er van onder, met op uw schouder de mand waarin uw nutteloos geworden papieren zitten opgepropt – en een versleten verfborstel ligt er bovenop. En het schijnt uw feest te zijn omdat ge het eindelijk afstapt, en daarmee definitief de strijd wordt opge-

geven tegen de barbaren: voortaan zult ge slechts schrijven over de meerlaan die fluit in de regen, over de anemonen uit het bos, die... die... ja, ge ziet het, ge zult het nog moeten leren. En ge stapt langs de slingerende veldweg, die u naar uw reservaat brengen moet – en als ge daar toekomt en de mand van uw schouder neemt, is de verfborstel er al afgevallen, en zijn een hoop papieren weggewaaid in de wind. Maar wat geeft het? Het zijn toch de papieren waarvan kramiek heeft gezegd dat zij er teveel waren – de papieren waarop ge het sociale paard hebt bereden – paard dat nu gaat vervangen worden door een of ander ánder dier, misschien wel de nachtegaal van guido gezelle bogot! En ge hakt de struiken uit en graaft de grondvesten voor uw reservaat: een laag wit huisje in het veld. En almeteens hoort ge dat uw stuk grond daar door de boeren wordt genoemd: 'den laatsten hoeck'. En het treft u gelijk een schot: de laatste hoek waarin ge u terugtrekt voor de voortschrijdende barbaren... waarin ge gelijk een rat, gelijk een schadelijkgeworden dier gedrommen wordt, en met de rug tegen de muur wordt geplaatst – de figuurlijke muur van de laatste hoek van deze samenleving – en waarin ge u nog verdedigen zult met hand en tand. Want ge zegt dat nu wel al lachend, dat ge voortaan schrijven gaat over de gezellen van guido gezelle, het schrijverke en de meerlaan en het wezennestje – neen, het mezenestje – maar schrijven zult ge steeds over de barbaren die het laatste restje poëzie hebben gedood, terwijl zij in de luidsprekers gedichten galmen ('dit is een gedicht dat prachtig kan uitgegalmd worden' zei onlangs een speaker in de radio). En verder zult ge wel ergens werk vinden, of leven van de hak op de tak gelijk dat met dichters en weekbladenschrijvers gaat. En verder zult ge ook met uw kop tegen alle muren blijven lopen, niemand ziet in waarom. En verder zult ge daar tevens stiller worden, en ouder worden, en u tenslotte neerleggen bij de gang van zaken.

En terwijl ge de naam van uw reservaat op het hek staat te schilderen, komt de facteur en bezorgt hij u de eerste brief, een brief van tippetotje: ik kom u zondag eens bezoeken, per auto en met mijn luidspreker... en zeg eens, leg u de telefoon dat ik geen brieven meer moet schrijven. En ge begrijpt meteen dat ge tevergeefs geweken zijt naar deze laatsten hoeck ter wereld – waar gisteren nog

de meerlaan floot maar vandaag de telefoon rinkelt, en zondag de luidspreker van tippetotje komt. En verschrikt fluistert ge tot uzelf: ik vlucht, maar vluchtend loopt steeds een barbaar voorop: ikzelf.